

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
ΑΠΑΝΤΑ
ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΜΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1988

Ε΄ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Α΄ Ὁ Διδάσκαλος καὶ τὸ «δηλαδὴ»

Ἐδημοσιεύθη πρό τινος ὅτι εὐμαθεῖς καὶ εἰδικοί ἄνδρες ἀνέλαβον τὴν κριτικὴν ἐπιστάσιαν καὶ διόρθωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅσα μέλλουσι νὰ ἐκδοθῶσιν ἐκ τῶν Καταστημάτων Α. Κωνσταντινίδου, πρώην Ἀνδρέου Κορομηλά. Ἡ εἶδησις ἠκούσθη εὐαρέστως. Τῷ ὄντι, ἦτο καιρὸς νὰ γίνῃ κάτι διὰ τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία, τὰ ὁποῖα συνήθως ἐκδίδονται καὶ μετατυποῦνται ἐν Ἀθήναις καθ' ὃν τρόπον γεννῶνται καὶ τρέφονται τὰ ἔκθετα.

Οἱ Ἐπιτάφιοι Θρήνοι καὶ ἄλλαι φυλλάδες, ὅσαι πληθύνονται ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἐὰν ἐξακολουθήσουν νὰ ἐκδίδωνται καπηλικῶ τῷ τρόπῳ, ὅπως νῦν, ὀλίγα ἔτη θὰ περάσουν καὶ οὐδὲ λέξις θὰ μείνῃ ἐν τῷ κειμένῳ ὀρθή. Ἡ Ὀκτώηχος καὶ τὸ Ψαλτήριον, τ' ἀνατυπωθέντα πολλάκις ἐν Ἀθήναις, βρίθουσι τυπογραφικῶν καὶ ἄλλων σφαλμάτων. Ἐκδύται τινὲς μάλιστα δὲν ὀκνοῦσι νὰ προσθέτωσιν εἰς τὰ ἐξώφυλλα τῶν ἱερῶν τούτων βιβλίων ρεκλάμες καὶ συστάσεις διὰ τὴν Χαλιμᾶν, τὸν Ναστραδὶν Χόντζαν, καὶ ἄλλα τέτοιας λογιῆς βιβλία, ὅσα ἔτυχε νὰ ἐκδοθῶσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ καταστήματος.

Τοῦ Μεγάλου Ὡρολογίου εἶχε γίνῃ προὐ ἐτῶν καλὴ ὀπωσοῦν ἔκδοσις. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτη ἔφερε σφάλματα, ὁποῖα τὰ ἐξῆς: «Ἦτο ἡ δόξα Κυρίου εἰς τοὺς αἰῶνας». - «Ὁ Θεὸς κατατάξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς». - Προφανῶς ὁ διορθωτὴς τοῦ τύπου ἐνταῦθα, ἔναυλα ἔχων τὰ ὄψα καὶ ἔμπληκτα τὰ ὄμματα ἀπὸ τὴν συνήθη δημοσιογραφικὴν καὶ γραφειοκρατικὴν γλῶσσαν, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσῃ τί θὰ πῇ Ἦτω ἡ δόξα, καὶ τί κατάξεις αὐτοὺς. Ἐγνώριζε τὸ ρῆμα κατατάσσω ἴσως, διότι ὁ ἴδιος ἐπρόκειτο νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν στρατὸν καὶ εὐτυχῶς ἀπηλλάγη, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὸ κατάγω. Καὶ τώρα, νομίζω, ὅτι οἱ πλεῖστοι κληρικοί, οἱ ἀναγινώσκοντες εἰς τοὺς ναοὺς μας τὴν Σ' Ὡραν (τώρα, τὴν Σαρακοστήν), ἀναγινώσκουσι τὸν στίχον οὕτω: «Σὺ ὁ Θεὸς κατατάξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς».

Οὕτω καὶ εἰς τὸ νεκρώσιμον ἰδιόμελον τοῦ γ' ἤχου «Πάντα ματαιότης τὰ

άνθρώπινα», ὅλοι οἱ ἱερεῖς μας ἐξακολουθοῦν ν' ἀπαγγέλλουν: «Ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται». Φαίνεται ὅτι αἱ ὀνομαστικαὶ ἀπόλυτοι ἔχουν μέγα θέλημα διὰ τοὺς ἱερεῖς, ὅπως διὰ τοὺς βουλευτάς μας, τοὺς δικηγόρους καὶ τινὰς δημοσιογράφους. Καὶ τοῦτο, ἐνῶ πρὸ χρόνων ὁ πρῶην Κεφαλληνίας Σπυριδῶν διώρθωσε τὸ ρῆμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ προτοῦ, εἰς τὰς ἀρίστας ἐκδόσεις, φέρεται ἐξηφάνισεν.

Ἦκούσατε χθὲς καὶ πρῶην εἰς τοὺς ναοὺς ἀπαγγελλόμενον: «τὸ τῶν ἡμετέρων λυτήριον ἀγνοημάτων». Οὕτω φέρεται τυπωμένον μόνον εἰς τὰ μουσικὰ βιβλία (τὰ ὅποια, βρίθοντα σολοικισμῶν καὶ βαρβαρισμῶν, χρήζουσι γενικῆς καὶ ἐξειδικιασμένης ἀνακαθάσεως). Οἱ ἱερεῖς εὐχόμενοι εὐλόγως λέγουσι: «τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων». Τὸ ὑποβιβάζειν τὰ ἀλλότρια σφάλματα κρίνεται ἀρετὴ, οὐχὶ τὰ ἴδια. Ὁ δὲ ποιητὴς τοῦ εἰρημένου τροπαρίου (εἰρμοῦ τῆς θ'), ὁ θεσπέσιος Κοσμάς, ὅστις ἔχαιρεν εἰς τὰς ποιητικὰς λέξεις, ἔγραψεν ἀμπλακημάτων, ὅπως φέρεται ὀρθῶς εἰς τὸ Τριῶδιον.

Εἰς πολλὰ τῶν ἀνατυπουμένων ἐν Ἀθήναις ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ θεοσώστου τούτου βασιλείου παρέχει τὴν ἐπίσημον αὐτῆς ἔγκρισιν. Περὶ τὴν ἐβδόμην, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, δεκάδα τῆς νῦν φθινοῦσης ἑκατονταετηρίδος ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ἀνατύπωσις τις ἐκ τῆς ἐν Βενετία ἐκδόσεως τῆς βίβλου τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, κατὰ τὴν παλαιὰν τοῦ κειμένου παράφρασιν. Ἡ ἀνατύπωσις αὕτη ἦτο ἔργον καπηλικὸν καὶ ἔφερε τρομερὰ λάθη. Νομίζω εἶχε καὶ τινὰς βλασφημίας καὶ κακοδοξίας· ἀπὸ 18 ἐτῶν δὲν ἐπανεῖδα τὸ βιβλίον καὶ δὲν δύναμαι νὰ ὑποδείξω ἐνταῦθα τὰς σελίδας. Ὅτι καλῶς ἐνθυμοῦμαι εἶναι τὸ ἐξῆς· εἰς τὸ περὶ χειροτονίας Ἀναγνώστου κεφάλαιον, κάποιος νεανίσκος βεβαίως, θέλων νὰ παίξῃ ἐν οὐ παικτοῖς, εἶχε κάμει τὸ κεφάλαιον τοῦτο νὰ τελειώῃ ὡς ἐξῆς: «Ὁ Ἀρχιερεὺς, ἀφοῦ τὸν κουρευῆ καὶ τὸν χειροθετήσῃ, τὸν ἀποπέμπει ἀνόητον».

Ἐν ἔτει 1882, βιβλιοπώλης τις ἐν Ἀθήναις, ἐπιχειρήσας ν' ἀνατυπῶσιν τὴν βίβλον τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ἀπηυθύνθη πρὸς τινὰ διδάσκαλον, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ «διορθώσῃ ὀλίγον» τὴν γλῶσσαν. Ὁ εὐπαιδευτὸς ἀνὴρ προθύμως ἀνέλαβε τὴν προδιόρθωσιν ταύτην, καὶ ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ ὅλα τὰ ἄμποτε εἰς εἶθε, ὅλα τὰ ἀγκαλὰ εἰς καίτοι ἢ καίπερ, κτλ. κτλ. Πολλὰ πράγματα δὲν ἐνθυμοῦμαι, πλὴν μόνον, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ διδάσκαλος ἀφῆκεν ἀδιόρθωτα ὅλα τὰ χρήζοντα διορθώσεως, διώρθωσε δέ, ἢ ἐδιόρθωσε, κατὰ τὸν νεοελληνικὸν τρόπον, ὅλα τὰ μὴ χρήζοντα διορθώσεως. Κοντικώτερος τοῦ Κόντου, δὲν ἠρκέσθη νὰ γράφῃ ἔνατος, ὅπερ ὀρθὸν ἄλλως, ἀντὶ ἔνατος, ἀλλ' ἐπέμενε νὰ γράφῃ καὶ ἐνέα ἀντὶ ἐννέα, ἐνῶ ὁ Κόντος δὲν εἶπέ ποτε, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τοιοῦτόν τι. Τὸ δὲ μεγαλύτερον διόρθωμα ἢ κατόρθωμα τοῦ λογίου ἀνδρὸς ὑπῆρξε τὸ ἐξῆς: Τὸ κείμενον, ἦτοι ἡ παράφρασις ἐκείνη, εἶχε παραπολλὰ δηλαδὴ· δὲν εἶχε κανὲν ἐκ τῶν ἰσοδυνάμων· ἦγουν, τουτέστι, δηλονότι, τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ· μόνον δηλαδὴ. Ὁ διδάσκαλός μας λοιπὸν ἐκοπίασε πολὺ νὰ διορθώσῃ ὅλα τὰ δηλαδὴ, τὰ

ὕφ' ἓν, εἰς δῆλα δὴ, κατὰ διάστασιν.

Ἐπειδὴ θὰ ὑπῆρχον κατὰ μέσον ὄρον δέκα ἕως δεκαπέντε δηλαδή εἰς πᾶσαν σελίδα, ἐκ τῶν 700 ἢ 800 μεγάλων εἰς τέταρτον σελίδων τοῦ βιβλίου ἐκείνου, ἐκ προχείρου ὑπολογισμοῦ ὡς ἔγγιστα ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ πολυτέλεια αὕτη τῶν κατὰ διάστασιν δῆλα δὴ θὰ ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἐκδότην ἓν περίπου τυπογραφικὸν φύλλον, ἤτοι χίλια τυπογραφικὰ φύλλα διὰ τὰ χίλια ἀντίτυπα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῶσιν.

Τώρα, ποῖος ἐζημιώθη, θὰ πῆτε; Ὁ ἐκδότης, βεβαίως ὄχι. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι αὐτός, ἂν εἶχε σκοπὸν νὰ διατιμήσῃ τὸ βιβλίον πέντε δραχμάς, ἐπειδὴ δὲν ἤρχετο καλὰ νὰ προσθέσῃ 25 λεπτά (5,25, ὅπερ ἄηθες) θὰ ἐπρόσθεσε 50 λεπτά. Καὶ θὰ ὥρισε τὴν τιμὴν τοῦ βιβλίου εἰς 5,50.

Β' Ἡ διορθωσιμανία καὶ τὰ θύματά της

Εἰς τὸ φύλλον τοῦ Ἄστεως τῆς 7 Ἀπριλίου, ἐν ἄρθρῳ ὁμοιοτίτλῳ, εἶπομέν τινα σχετικῶς πρὸς τὰς ἐκδόσεις ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐν Ἀθήναις, τὰ ὁποῖα συνεχίζομεν τώρα.

Ἀφελῆ τινα, ἀκίνδυνα λάθη εὐρίσκονται συχνὰ εἰς τὰς παλαιὰς ἐκδόσεις, τὰς ἐν Βενετία. Παρ. χ. «τῆς θεοφρουρήτου σου γλώττης, ἔνδοξε Πρόδρομε», ἀντί, τῆς θεοφροῆτου, καὶ «ψευδεῖς μὲν ἐξέκλιναν Ἑλλήνων ἄθλους», ἀντί, ὕθλους κτλ. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ τινα ὀλιγώτερον ἀκίνδυνα, τὰ ὁποῖα ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς κατῆλθον καὶ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῶν Δώδεκα Μηναιῶν, τῆς γενομένης πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν Ἀθήναις. Π.χ. εἰς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος φέρεται «θεομιμήτῳ κεχηρημένος, ἐπωνυμία καὶ χρηστότητι», καὶ πάλιν εἰς τὸν β' Κανόνα, ἤχ. α', τοῦ Ἁγ. Νικολάου, «προσάγειν τῇ σῆ Νικόλαε, ἤκῳ θεομιμήτῳ ὑπεροχῆ». Εἰς τὸ πρῶτον ὀρθῶς ἔχει, διότι ἡ θεομίμητος ἐπωνυμία (τὸ Παντελεήμων) ὑπὸ τρίτων ἐδόθη, καὶ ἡ θεομίμητος χρηστότης εἶναι καλὸν καὶ ἐξαισίον πρᾶγμα. Ἄλλ' εἰς τὸ δεύτερον ἡ θεομίμητος ὑπεροχὴ φαίνεται μᾶλλον βλάσφημος ἔννοια, καὶ βεβαίως πρέπει νὰ ἐγράφη ἀρχῆθεν, θεοτιμήτῳ ὑπεροχῆ.

Ἦκουσα ὅτι ὁ αὐτὸς διορθωτής, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὴν κριτικὴν διόρθωσιν τῆς μνημονευθείσης ἐκδόσεως τῶν Μηναιῶν ἐν Ἀθήναις, ἀσχολεῖται νῦν εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς Παρακλητικῆς ἢ Μεγάλης Ὀκτωήχου. Μοῦ εἶπαν περὶ τινος μετοχῆς, τὸν πτωθέντα, τὴν ὁποίαν ὁ ρηθεὶς λόγιος κληρικὸς μεταβάλλει εἰς πεσόντα. Δὲν εἶδα τὰ χωρία ὅπου ὁ τύπος οὗτος εὐρίσκεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς δειλίας ἴσως θὰ ἐδικαιοῦτό τις νὰ ἐκφράσῃ πόρρωθεν τὴν ὑποψίαν ὅτι δυνατὸν τὸ ὀρθὸν νὰ ἔχη πηρωθέντα, ὑπὲρ ἧς γραφῆς καὶ ἡ παλαιογραφία, νομίζω, συνηγορεῖ - ἐάν, ἐντούτοις, ὁ ρυθμὸς τῶν τροπαρίων ἐν οἷς τοῦτο εὑρηται εἶναι ἀρκετὰ χαλαρὸς ἢ ἀπολελυμένος ὥστε νὰ δέχεται τὴν προσθήκην τῆς συλλαβῆς. Ἄλλως ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ἰάμβου καὶ τοῦ ἀναπαισίου εἶναι συχνοτάτη εἰς τὰ προσόμοια, καὶ τὰ αὐστηρὸν ρυθμὸν ἔχοντα.

Ἡ γραφή τοῦ ἀειμνήστου Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ εἰς τοὺς εἰρμούς τῆς Θεοτόκου (Τοὺς σοὺς ὕμνολόγους, κτλ.) «κάν τῆ σεπτῆ συλλήψει σου» (=καὶ ἐν) φαίνεται παραπολὺ ἀττική καὶ ἀριστοφάνειος. «Καὶ τῆ σεπτῆ συλλήψει σου - ἦ, εἰσόδω σου», θὰ ἤρκει, καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς προθέσεως δὲν βλάπτει. Ὁ αὐτὸς Κουτλουμουσιανός, νομίζω, ἔγραψεν εἰς τὸ πρῶτον τῶν ἐσπερίων τοῦ Ἀγ. Σάββα (Δεκεμβρ. 5) «ἐντροφῶν αὐτοῦ τῶ κάλλει», ἀντὶ «αὐτοῦ τοῦ κάλλους», ὅπερ ἦτο καὶ ὀρθότερον καὶ κομψότερον, μάλιστα διὰ τὸν πλεονασμὸν καὶ τὸ πρωθύστερον καὶ τὸ ἐκ παραλλήλου τῆς γενικῆς.

Ἄνευ λόγου πολλάκις, ἔνεκα τῆς διορθωσιμανίας αὐτῆς, φθείρονται τὰ κάλλιστα καὶ ἑλληνοπρεπέστατα τῶν τροπαρίων. Εἰς μίαν τῶν ἐκδόσεων τῆς Βενετίας, κάποιος, εἰς τὸν εἰρμόν, (ῶδῆς γ') τοῦ πλ. β' ἤχου, «Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς σύ», ἀντὶ, «ὁ ὑψώσας τὸ κέρας, τῶν πιστῶν σου Ἀγαθέ, καὶ στερεώσας ἡμᾶς», ἀντὶ ἡμᾶς ἔγραψεν, αὐτούς. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον ἔπρεπε τότε νὰ διορθωθῆ τὸ «Δέσποινα πρόσδεξαι, τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς· κ' ἐδῶ ἀντὶ ἡμᾶς ἔπρεπε νὰ γραφῆ αὐτούς. Καὶ πάλιν· «Ἐκ παντοίων κινδύνων τοὺς δούλους σου φύλαττε... ἵνα σὲ δοξάζωμεν» ἀντὶ, δοξάζωμεν, ἔπρεπε νὰ γραφῆ, δοξάζωσιν. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω.

Κάποιος, ἐπιθεωρητής, νομίζω, τῶν δημοτικῶν σχολείων, εὔρεθεις εἰς τινα κώμην, προπέρυσι τὸ θέρος, ἔψαλεν ἐπ' ἐκκλησίας μίαν Κυριακὴν τὸ δ' Ἐξαποστειλάριον καὶ τὸ Ἑωθινόν. Καὶ ἀνέγνωσεν «ἀστραπτούσαις ἐσθήτεσσι», ἀντὶ, ἐσθήσεσιν. Ὁ ἄνθρωπος ἐνόει, φαίνεται, βία νὰ ἐπιβάλη τὴν Ὀμηρικὴν διάλεκτον, οὐ μόνον εἰς τὸν Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον, καὶ εἰς τὸν Λέοντα τὸν Σοφόν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν. Δυστυχῶς, κανεὶς ἐκ τῶν τριῶν δὲν εἶχεν ἀκροασθῆ τὸν κ. Κόντον, καὶ δὲν ἤξευρε τίποτε περὶ πονηροῦ καὶ περὶ ἀγαθοῦ κόμματος.

Ἄλλος τις ἠρώτα ἂν εἰς τὸν εἰρμόν τῆς Μ. Δευτέρας, τὸ «ταύτην μακαρίζοντες πᾶσαι γενεαί...» δὲν εἶναι καλὸν νὰ διορθωθῆ «... μακαρίζουσαι». Οὕτω τὸ κατὰ σύνεσιν σχῆμα, τὸ φυσικώτερον πάσης ὀμαλότητος, δὲν ἦτο καταληπτὸν εἰς αὐτόν. Οὐδ' εἶχεν ἀκούσει ποτὲ τὸ «χαῖρε στῦλε πύρινε, εἰσάγουσα», ὅπερ ἑναυλον εἰς τὰς ἀκοὰς πάντων.

Ἡ μανία τοῦ διορθοῦν τὰ μηδεμιᾶς διορθώσεως χρήζοντα ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν εἰς τὰ Μηναιᾶ τὰ διορθωθέντα ὑπὸ τινος ἐλλογίμου κληρικοῦ ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἄλλοι πάσχουσιν ἐκ ταύτης. Τῶν ἐπιζώντων τις ἐπισκόπων μετέβαλλε διαφόρους λέξεις εἰς τὰς ἐκφωνήσεις, ἀπλῶς διὰ νὰ φαίνεται διαφέρων τῶν ἄλλων, π.χ. «τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα σοῦ». Ἀπλοῦν βλέμμα καὶ σχέτισις μὲ τὰ ἀμέσως προηγούμενα ἀρκεῖ νὰ πείσῃ πάντα ὅτι τὸ μόνον ὀρθὸν εἶναι, ὄνομά σου, ὅπως φέρεται τυπωμένον παντοῦ. Ὁ αὐτὸς ἐπίσκοπος συνήθιζεν· «ὑπὲρ τοῦ συμπολεμῆσαι αὐτοῖς καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν». Διὰ νὰ εἶναι

συνεπής ἔπρεπε νὰ διορθώση καὶ τοῦτο· «Ἀντιλαβοῦ ἡμῶν, σῶσον... ἡμᾶς». Ἄλλος τις τῶν ἐπισκόπων ἐδίδαξε τοὺς διακόνους νὰ λέγωσιν· «ὑποτάξαι ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν», ἀντί, «ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν».

Ἐπειδὴ τὸ θεόπνευστον κείμενον, ἐξ οὗ ἐλήφθη τοῦτο, φέρει, «ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν», ἃς μετεβάλλετο τότε ἢ ἐκφώνησις ἀπλούστερον οὕτω· «ὑπὲρ τοῦ συμπολεμήσαι καὶ ὑποτάξαι αὐτοῖς», ὅποτε καὶ ἡ συνυπακοὴ τοῦ αὐτοῖς γίνεται ἐγγυτέρα καὶ ἀμεσώτερα, καὶ τοῦ πρώτου μνημονευθέντος ἐπισκόπου ἢ δυσχέρεια λύεται.

Ἀλλὰ διατί ἄρα δὲν ἀνέχονται τὸ «ὑπὸ τοὺς πόδας»; Ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἐκφράσεις φορτικαὶ δοκοῦσαι, πλὴν οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα. Αὐτὸς ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ποταμοὶ ῥεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ», καὶ τόσα ἄλλα; Μικρολόγος σχολαστικότης ἀδυνατεῖ νὰ αισθανθῇ καὶ νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν παιδικὴν καὶ ἀγγελικὴν ἀπλότητα τῶν θείων ρημάτων, τὴν ἀγνοοῦσαν τὸ κακόν, ἢ τὴν περιφρονοῦσαν τοῦτο. Ἄλλως τὸ μεταλλεῖον τῆς ποιήσεως τῆς ἀνατολικῆς εἶναι ἄλλο, καὶ οἱ τρόποι, αἱ μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες τῆς γλώσσης τῶν Ἱερῶν Γραφῶν δὲν θὰ γίνωσι ποτὲ νεωτερικαὶ οὔτε δυτικά.

Ὁ ποιητὴς τῶν ἰδιομέλων, τῆς Μεγ. Τετάρτης, εὐθὺς ἄρχεται, «Σὲ τὸν τῆς Παρθένου υἱόν, πόρνη ἐπιγνοῦσα Θεόν...». Ἀλλ' ὀλίγον παραπάνω ὁ ὑσιπέτης Κοσμᾶς, ἐξ ἀνωτέρας ἀβρότητας, δὲν ἠθέλησε νὰ ὀνομάσῃ πόρνην, ἀλλὰ μετέρχεται περιφράσεις· «Ἀποκενοῦσα γυνὴ μύρον ἔντιμον... τῶν ἰχνῶν σου ἐπελάβετο τῶν ἀχράντων, κεχραμέναις παλάμαις...» καὶ πάλιν· «Δάκρυσι πλύνει τοὺς πόδας ὑπεύθυνος ἀμαρτίας». Καὶ κατωτέρω· «Ἱερουργεῖται τὸ λύτρον εὐγνώμονι... ἐν ἧ δια τῆς ἐξαγορεύσεως ἐκπλυθεῖσα οὐ κατησχύνετο», κτλ. Βεβαίως ἢ ἀβρότης τοῦ ἐνὸς ποιητοῦ εἶναι ὡς μύρον εὐῶδες εὐπρόσδεκτον, παρὰ τῷ γνωρίζοντι τὰς προαιρέσεις, ὅσον καὶ ἡ ἀπλότης καὶ ἀφέλεια τοῦ ἄλλου.

Μεθαύριον ἴσως εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις ἐν σχέσει πρὸς τὰ Μηναιῖα τῆς ἐκδόσεως Ἀθηνῶν καὶ πλέον οὔ. -

Γ' Τὰ Δώδεκα Μηναιῖα τοῦ Ἐνιαυτοῦ

Βεβαίως ὑπάρχουν πολλὰ κακῶς τυπωμένα εἰς τὰς ἐν Βενετία ἐκδόσεις τῶν Μηναιῶν, τῆς Παρακλητικῆς, τοῦ Τριωδίου, Πεντηκοσταρίου, κτλ. Π.χ. ὁ γνωστότατος εἰρμὸς «Ἐξέστη τὰ σύμπαντα», εἰς τὰ παλαιὰ εἰρμολόγια εὐρίσκεται ὀρθῶς φέρων τὴν τελευταίαν φράσιν «τὴν εἰρήνην βραβεύοντα», καὶ ὄχι «σωτηρίαν βραβεύοντα», καθόσον γνωστὸν εἶναι εἰς τοὺς ἐπαῖοντας ὅτι τῆς Ε' ὠδῆς, ἢ προσευχῆς τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, χαρακτηριστικὸν λόγιον εἶναι τὸ «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν». Ἀλλὰ καὶ εἰς <τὴν> Η' ὠδὴν τῶν αὐτῶν εἰρμῶν, ἂν καὶ ὡς τόλμη θὰ φανῇ ἐκ μέρους μου, νομίζω ὅτι ὁ ἱερός Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἔγραψεν «ὁ τόκος ὁ τῆς

Παρθένου διεσώσατο», ὄχι «ὁ τόκος τῆς Θεοτόκου»· καίτοι ὁ ἴδιος εἶπεν «υἷὲ Θεομήτορος», ὅπερ ὅμως εἶναι καὶ κομψότερον καὶ γλαφυρότερον. Ἡ συνήθης διπλῆ ἔμφασις ἐνταῦθα ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ παιῆδας καὶ τοῦ τῆς Παρθένου. Τὸ τόκος εἶναι ἀφηρημένον ἐνταῦθα, καὶ τὸ τόκος... τόκου ἔρχεται κάπως κακόφωνον. Ἄν δέ τις συγκρίνη μὲ τὸν ἀντίστοιχον εἰρμὸν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, ὅπου φέρεται «οὐ γὰρ οὖς ἐδέξατο φλέγει νέους, ὡς οὐδὲ πῦρ τῆς θεότητος Παρθένου ἦν ὑπέδου νηδύν», θὰ ἴδῃ τί θέλει νὰ εἶπῃ ὁ μελωδὸς ἐνταῦθα, καὶ ὅτι, τὸ «ὁ τόκος τῆς Θεοτόκου» εἶναι μὲν δογματικῶς ὀρθόν, ἀλλὰ τὸ «ὁ τόκος ὁ τῆς Παρθένου» εἶναι εἰς τὴν ἔννοιαν καταλληλότερον.

Εἰς τὴν βίβλον τοῦ Τριωδίου, ὁ εἰρμὸς «Στερωθέντα μου τὸν νοῦν» ἴσως πρέπει νὰ διορθωθῇ «Στερωθέντα με τὸν νοῦν». Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θεσπεσίους ὕμνους τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ, τοὺς εἰς τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ἡ ἀρχὴ τοῦ τροπαρίου «Ὑμῖν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις ἐβόα», πρέπει νὰ διορθωθῇ «Ὑμῶν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις». Τὰ ὑπερβατὰ καὶ αἱ πολλαὶ μεταθέσεις τῶν λέξεων εἶναι συνήθη εἰς τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους ὕμνους. Τὸ ἀμέσως ἐπόμενον τροπάριον ἔχει τὸ περιφνημον ἐκεῖνο ὑπερβατόν, «Μεθ' ὅστις ἐμοῦ τὴν χεῖρα», ἀντὶ, «ὅστις μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα», κτλ. Ἐὰν δ' ἐπαναφέρῃ τις τὰς λέξεις εἰς τὴν ὀμαλὴν θέσιν, σαφῶς βλέπει τί θέλει νὰ εἶπῃ ὁ ποιητής. «Ὁ Χριστὸς ἐβόα τοῖς φίλοις· εἰς ὑμῶν παραδώσει με· (οἱ δὲ φίλοι) εὐφροσύνης λαθόντες, ἀγωνία καὶ λύπη συνείχοντο», κτλ. Τὸ ὑμῖν τοῖς φίλοις συγκρούεται μὲ τὸ τριτοπρόσωπον συνείχοντο, καὶ εἰσάγεται ἔκφυλος διπλοπροσωπία.

Εἰς τὸ ἰδιόμελον τῆς Παρασκευῆς τῆς ε' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ὡς ἐξ Ἱερουσαλήμ, σοῦ τῶν θείων ἐντολῶν», φέρεται παντοῦ γεγραμμένον «Ἱερεὺς δὲ παρών». Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ παρών.

Εἰς τὸν Μέγαν Κανόνα, εἰς ἐν τῶν τροπαρίων, νομίζω τῆς Ἑκτῆς ᾠδῆς, φέρεται, «Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ ὑποβρύχιος νοῦς». Πρέπει νὰ γραφῇ νοῦν.

Εἰς τὸν ὠραῖον Κανόνα τῆς Ὁσίας Μαρίας, τὸν ἐπισυνημμένον τῷ Μεγάλῳ Κανόνι, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς «Σὺ ἡ Ὁσία Μαρία βοήθει», ὅπως εἶναι τυπωμένα τώρα τὰ δύο τελευταῖα τροπάρια, τῆς Θ' ᾠδῆς, τὸ βοήθει γίνεται βοήθατ. Τὸ ἄτοπον διορθοῦται ἐὰν τὸ προτελευταῖον τροπάριον «Ἀπάσας ἐξέστησας, τῇ ξένη πολιτεία σου, Ἀγγέλων τάξεις», διορθωθῇ, «Ἐξέστησας ἅπαντας, τῇ ξένη πολιτεία σου, Ἀγγέλων δήμους». Καὶ τὸ τελευταῖον τροπάριον «Τὸν κτίστην ἰλέωσαι», μεταβληθῇ, «Ἰλέωσαι Κύριον, ὑπὲρ τῶν εὐφημούντων σε», κτλ. Πιστεύω ὅτι οὕτως ἦσαν τυπωμένα ἀρχῆθεν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκοῦσι, διότι δὲν πρόκειται νὰ παρωδήσωμεν τὸ ἔργον τοῦ κριτικοῦ διορθωτοῦ, οὐδὲ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι πάσχομεν καὶ ἡμεῖς ἐκ διορθωσιμανίας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ ὀψιφανῆς διορθωτὴς τῶν Μηναίων, τῆς ἐν Ἀθήναις γενομένης ἐκδόσεως, οὐδὲ ιδέαν εἶχε τί θὰ πῆ διορθώσις

παλαιῶν κειμένων. Καλῇ τῇ πίστει, ἐνόμιζεν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ διορθώσῃ, ὄχι τὰ σφάλματα τὰ προστριβέντα εἰς τὸ κείμενον, τὰ ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως, ὄχι τὰ σφάλματα τῶν βιβλιογράφων, ἀλλ' ὅσα αὐτὸς ὑπέθετεν ὡς σφάλματα τῶν ποιητῶν τῶν ἱερῶν ἁσμάτων· ὅτι ἐπρόκειτο νὰ διορθώσῃ αὐτὸν τὸν Ρωμανόν, τὸν Κοσμᾶν, τὸν Δαμασκηνόν, τὸν Ἀνδρέαν, τὸν Θεοφάνη, τὸν Ἰωσήφ, καὶ τοὺς λοιπούς. Μήπως τις ἐκ τούτων ἦτο, τοῦλάχιστον, προλύτης τῆς Θεολογίας;

Ἀλλ' ἰδοὺ ἐν χωρίον ὅπου δὲν διορθοῖ μόνον τὸν ποιητὴν, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἄλλα ὑψηλὰ καὶ θεῖα πρόσωπα. Εἰς τὸν Κανόνα τοῦ Ἁγ. Παύλου (Ἰουν. 29), εἰς τὸ α' εὐθύς τροπᾶριον «Ὁ ὡσπερ ὄντα καλῶν τὰ ἀνύπαρκτα, αὐτός... Παῦλε, ἐξελέξατο, βαστάσαι». Τὸ βαστάσαι τοῦτο ὁ ἐλλόγιμος διορθωτὴς γράφει βαστάσειν. Καὶ διορθοῖ οὐ μόνον τὸν ποιητὴν, Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, τὸν συγγραφέα τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων· εἶτα, αὐτὸ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, τὸ ὑπαγορευθῆναι εἰς τὸν θεόπνευστον Λουκᾶν· καί, τέλος, αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν εἰπόντα· «σκευῶς μοι ἐκλογῆς ἐστὶν οὗτος τοῦ βαστάσαι...» Ἀφήνομεν ὅτι ποιεῖται σόλοικον χρῆσιν τοῦ μέλλοντος ἀντὶ τοῦ ἀορίστου τῆς Ἀπαρεμφάτου. Πῶς σᾶς φαίνεται;

Εἰς τὴν ἀκολουθίαν ταύτην, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, πολλὰ διέπραξεν ὁ διορθωτὴς. Τὸ κλειδοῦχόν σε... ἐνεχείρισε, μετέβαλεν εἰς ἐγκατέστησε. Ρῆμα τοῦτο τῆς τρεχούσης πολιτικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τὸ ἐνεχείρισεν εἶναι ὀρθόν, κομψόν, ἴσον τῷ προεχείρισε καὶ τολμηρότερόν πως, διὰ νὰ ἐνθυμίξῃ ἅμα τὸ «τὰς κλειδὰς σοι ἐνεχείρισε».

Τὸ πρῶτον τροπᾶριον τοῦ Κανόνος τοῦ Ἁγ. Πέτρου ἀρχίζει ἀπὸ τὰς λέξεις «Τὸν κορυφαιότατον τῶν Ἀποστόλων σήμερον». Τὸ κορυφαιότατον τοῦτο, ὡς λίαν ὑψηλὸν καὶ κρημνοειδές, δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν ἡμέτερον διορθωτὴν. Ἐκ κακῶς δὲ νοουμένου ἀντιπαπικοῦ ζήλου, δὲν ἐδίστασεν οὗτος, τὸ ἐπ' αὐτῷ, νὰ καθέλη τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, καὶ ἔγραψε, «Τὸν ἀξιοθαύμαστον τῶν Ἀποστόλων». Καὶ τί συντακτικὴ εἶναι αὐτή; Πῶς δὲν ἔγραψε τοῦλάχιστον «ἐν Ἀποστόλοις»; Καὶ διατί, ἀφοῦ κατεδίκασεν ἐν τῇ διανοίᾳ του τὸ πρωτεῖον τοῦ Π(έτρου), νὰ μὴ βάλῃ καὶ ἐπίθετον χαρακτηριστικὸν τοῦ Πέτρου «τὸν θεομακάριστον»; Εἰς τὸ δεῦτερον τροπᾶριον, ὅπου πλεονάζει ἐπίτηδες ἢ πρόθεσις πρὸ «Σὲ ὁ Προαιώνιος, προεγνωκῶς προώρισεν... ὡς προστάτην ἐκκλησίας καὶ πρόεδρον», ἐξήλειψε τὸ πρόεδρον, καὶ ἔγραψε, στερέμνιον. Τί θὰ πῆ στερέμνιον;

Ἐν τῶν ἐφεξῆς τροπαρίων εἶχεν ὡς ἐξῆς. «Ὡς ὑπέρτερος, τῶν Ἀγγέλων ὁ Πέτρος ἐν σώματι». Ἐνταῦθα ὁ ἐλλόγιμος διορθωτὴς, μὴ χωνεύων τὴν μεροληψίαν ταύτην τοῦ ποιητοῦ ὑπὲρ τοῦ Πέτρου (μεροληψίαν ὅμως τὴν ὁποίαν ἐνέκρινεν ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία, υἰοθετήσασα καὶ ψάλλουσα τὰ ἄσματα ταῦτα), ἔσπευσε νὰ ἐπανορθώσῃ· «Ὡς ὑπέρτεροι, τῶν Ἀγγέλων οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ». Ὁ ὀσιολογιάτατος διορθωτὴς ἠγνόησε τὴν ρητορικὴν ἄδειαν τὴν ὁποίαν ἔχει πᾶς ἐγκωμιαστής, νὰ πανηγυρίζῃ μόνον

τὸν ἑορταζόμενον ἐκάστοτε, παραβλέπων ὅλους τοὺς ἄλλους. Πλὴν διὰ τούτου πᾶς ἐπαινέτης δὲν θέλει νὰ εἶπη ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι δὲν εἶναι ἰσότιμοι, μόνον δὲν πρόκειται περὶ αὐτῶν σήμερον. Ἐπειτα, ἡ διόρθωσις τοῦ ἔλλογίμου ἔχει καὶ τοῦτο τὸ μειονέκτημα, ὅτι ἐξοβελίζει τὸν ἀναγκαῖον προσδιορισμὸν ἐν σώματι, ἀναγκαῖον καὶ διὰ τὴν ἀντίθεσιν καὶ διὰ τὴν σχετικότητα· τουτέστιν, ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ εἶπη, ὅτι ὁ Πέτρος, καίτοι ἐν σώματι, εἶναι οἰονεὶ ὑπέρτερος τῶν Ἀγγέλων, ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον δύναται τις ἐν σώματι νὰ εἶναι· ἀλλ' ὁ διορθωτὴς μᾶς λέγει ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπολύτως καὶ ἀσχέτως ὑπέρτεροι τῶν Ἀγγέλων· ὅπερ δὲν ἀληθεύει.

Μήπως εἶναι ταῦτα μόνα, τὰ ὁποῖα κατετόλμησεν ὁ καινοφανὴς διορθωτὴς; Φαντασθῆτε διορθωτὴν τῶν Ἰερῶν Μηναιῶν, ἐκ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κλήρου! Ὁ ἀνελεῆμων οὗτος κριτικὸς, ὁ ἐκ τοῦ κέντρου αὐτῆς τῆς Νήσου τοῦ Πέλοπος καταγόμενος, ὁ καὶ προλύτης τῆς Θεολογίας, κτλ., ἐξ ὅσων ἦσαν πρὸς διόρθωσιν, οὐδὲν διώρθωσε· διώρθωσε μόνον ὅλα τὰ καλῶς ἔχοντα, ἐχειροτέρευσε πολλὰ ἐκ τῶν ὑπόπτων, καὶ ἀφῆκε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ βιβλία ἀφθονωτάτη νέα συγκομιδὴ τυπογραφικῶν λαθῶν.

Ἐποίησε δὲ πολλὰ ἀπολυτίκια ἰδικά του, τὰ ὁποῖα καὶ κατεχώρισεν εἰς τὰ Μηναιῖα, ἀγνοῶ μὲ ποίαν ἄδειαν, σημειώσας ὑπ' αὐτὰ τὸ ἀρκτικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματός του. Εἶναι δὲ τὰ ποιήματά του ταῦτα ἄμουσα, ὡς εἰκός, καὶ ἀτεροπῆ καὶ ἀδόκιμα.

Ἐποίησε καὶ ἓνα ἥρωικὸν στίχον (Νοεμβρ. 14 τοῦ Ἀγ. Ν(εο)μ(άρτυρος) Κωνσταντίνου). Ακούσατε πῶς λήγει ὁ στίχος οὗτος· «...δεκάτ' ἠδὲ τετάρτη». Βλέπετε ἔκθλιψιν τοῦ η; Αὐτὸ θὰ πῆ τόλμη.

Ἴδου πῶς εἰσέρχεται, ἄλλως, ἡ δεκάτη τετάρτη εἰς τὸν δακτυλικὸν ἑξάμετρον, ὅπως φαίνεται, νομίζω, εἰς τὸν Συναξαριστὴν. Ἐν ἀρχῇ στίχου «Τετράδι καὶ δεκάτη». Ἐν τέλει στίχου «δεκάτη (υ υ) ἠδὲ τετάρτη».

Ἀλλ' εἰς τὸν Συναξαριστὴν τῆς 6 Αὐγούστου, ὁ ἥρωικὸς στίχος τῆς ἡμέρας ἐξακολουθεῖ νὰ τυποῦται, καὶ εἰς τὰ Μηναιῖα αὐτὰ τῆς ἐκδόσεως Ἀθηνῶν· «Μορφὴν... Χριστὸς ἀμεῖψε» (γράφε ἀμεῖψε).

Εἰς τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο θεοτοκίον κάθισμα, οὗ ἡ ἀρχὴ «Τὴν ψυχὴν μου Παρθένε τὴν ταπεινὴν», τὸ ἄνευ ἐννοίας ἐκεῖνο «νῦν ὡς ἀκυβέρνητον ποντουμένην τῷ κλύδωνι», ἐτυπώθη «νῦν ὡς ἀκυβέρνητον» καὶ εἰς τὴν ἐκδοσὶν ταύτην· ἐνῶ τὸ ὀρθόν, δὲν θέλει θεολογίαν, οὔτε προλυτικὴν οὔτε διδακτορικὴν, διὰ νὰ τὸ ἴδη τις· «ναῦν ὡς ἀκυβέρνητον, ποντουμένην τῷ κλύδωνι, ἀμαρτιῶν τε φόρτω, ὀφθεῖσαν ὑπέραντλον», κτλ.

Ἀλλ' ὅπου δὲν εἶναι ἀνάγκη διορθώσεως, ἐκεῖ ἐνσκήπτει θαρραλέος ὁ ὀψιφανὴς διορθωτὴς. Οὕτω, ἐκτὸς ἄλλων, μετέβαλε καὶ τὸ ὄνομα ἐνὸς Ἁγίου, ἰδοὺ πῶς. Εἰς τὰς 2 Νοεμβρίου, μνήμη τῶν Ἁγίων Ἀκινδύνου,

Ἀφθονίου, Πηγάσιου, Ἐλπιδηφόρου καὶ Ἀνεμποδίστου. Τὸν Ἄγ. Ἀνεμπόδιτον ὁ διορθωτὴς μας μετωνόμασεν Ἀκώλυτον. Εἰς τὸ κάθισμα ἀπὸ γ' ᾠδῆς τῶν Ἁγίων, γίνονται, ὡς σύνηθες, παρονομασίαι καὶ παρηγήσεις μὲ τὰ ὀνόματα τῶν Ἁγίων. Οὕτω αἱ λέξεις πηγαί, ἐνθυμίζει τὸν Ἄγ. Πηγάσιον, κίνδυνοι, ἐλπίδες, ἀφθονία, κτλ. ἤχοῦσι πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ἄλλων Ἁγίων. Τὸ ἐπίρρημα ἀνεμποδίστως, τὸ ὁποῖον κεῖται ἐπίτηδες, διὰ νὰ συνηχῆ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἄγ. Ἀνεμποδίστου, ὁ διορθωτὴς μετέβαλεν εἰς, ἀκωλύτως. Καὶ ποῖον ἐμπόδιον ἢ κώλυμα θὰ εὔρε πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ δὲν ἔβλεπεν οὔτε ἑνὸς τὰς παρηγήσεις τῶν ὀνομάτων τῶν Ἁγίων, τὰς ἐν τῷ κειμένῳ! Ἐφρόντισε δὲ νὰ ὑποσημειώσῃ ὅτι τὸ ἔκαμε διὰ τὸν ρυθμὸν. Ἀλλὰ μήπως ἀντὶ ἰάμβου δὲν κεῖται πολλακίς ἀνάπαιστος εἰς πολλὰ σύστοιχα καὶ ἀντίστοιχα κῶλα, τοῦ αὐτοῦ προλόγου, ἢ μήπως ἀντὶ ἀναπαιστού, δὲν τίθεται διποδία ἰαμβική;

Τέλος, μέγα τόλμημα διέπραξε ὁ καινοφανὴς διορθωτὴς εἰς ὅλα τὰ τροπάρια, τὰ λεγόμενα Σταυροθεοτοκία, ἐν τοῖς Μηναίοις, ὅπου ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος φέρεται ὑπὸ ὀδύνης μητρικῆς ἀλαλάζουσα πρὸ τοῦ Σταυροῦ ἐφ' οὗ κεῖται προσηλωμένος ὁ Υἱὸς τῆς. Τὸ ἀλαλάζουσα δὲν ἤρεσκεν εἰς τὸν ἡμέτερον διορθωτὴν. Οὐδὲ ὑπώπτεισεν ὅτι τοῦ ρήματος τούτου γίνεται χρῆσις ἐπὶ τὸ σεμνότερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον. Καὶ ἂν τυχὸν οἱ λεξικογράφοι δὲν σημειοῦσι τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τοῦ ρήματος ἐπὶ λύπης, τόσον τὸ χειρότερον διὰ τοὺς λεξικογράφους. Ὁφείλουσι νὰ τὴν σημειώσωσι. Τὰ λεξικά ἐρανίζονται ἐκ τῶν συγγραφέων, ὄχι οἱ συγγραφεῖς ἐκ τῶν λεξικῶν. Καὶ μετέβαλεν ἀθαιρέτως τὸ ἀλαλάζουσα εἰς ὀλολύζουσα παρέστησε τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ, φρικτὸν εἰπεῖν, ὡς (...)

Νομίζω ὅτι ἀρκετὰ εἶπα.

Ἐπειδὴ συμπίπτει νὰ γίνεταί λόγος περὶ ἐπικειμένων ἐπισκοπικῶν χειροτονιῶν, δηλῶ ὅτι οὐδόλως διαφέρει μοι οὔτε μέτεστι τούτων. Θεωρῶ μάλιστα τὸν κληρικόν, ὃν ὑπαινίττομαι ἐν τοῖς ἀνωτέρω, παρὰ τὰς ἀτυχεῖς διορθώσεις τῶν Μηναιῶν, ὡς ἰκανώτερον πολλῶν ἄλλων μεταξὺ τῶν πιθανῶν ὑποψηφίων.

(1900)

ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑΙ ΤΗΣ Μ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

ΟΛΙΓΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΡΙΩΔΙΟΝ

Ἐν πρώτοις, πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς τὰ Μουσικὰ βιβλία, σύμφωνα μὲ τὸ κείμενον τοῦ Τριωδίου, εἰς τὸ γνωστὸν ἰδιόμελον τὸ θεοτοκίον, μετὰ τὸν Ν', τὸ «καὶ ῥαθύμως τὸν βίον μου ὅλον ἐκδαπανήσας», ὡς σόλοικον, καὶ νὰ γραφῆ «ὡς ῥαθύμως τὸν βίον μου...» Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλα τινὰ εἰς τὰ Μουσικὰ βιβλία γραμματικῶς πλημμελῆ, χρῆζοντα διορθώσεως.

Εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ Τριωδίου, εἰς τὸν Μέγαν Κανόνα, ὡδὴ ε΄, «ὡς βαρὺς τῇ γνῶμῃ Φαραώ... γέγονα Κύριε... καὶ ὑποβρύχιος νοῦς...», νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γραφῆ νοῦν (αἰτιατικὴ τοῦ κατὰ τι).

Εἰς τὴν β΄ ὡδὴν «τέτρωμαι, πέπληγμαί... ἰδοὺ τὰ τραύματα, τὰ ἔλκη, αἱ πηρώσεις βοῶσιν αἱ πληγαί...» οὕτω φέρεται εἰς τινὰς ἐκδόσεις. Τὸ ὀρθὸν εἶναι «βοῶσι τὰς πληγὰς», τὰ τραύματα, κτλ. βοῶσι, τουτέστι μεγαλοφώνως μαρτυροῦσι τὰς πληγὰς, ἤτοι τὰ κτυπήματα· τὰ ἀποτελέσματα καταγγέλλουσι τὰς αἰτίας.

Εἰς τὸν ὠραῖον ἐκείνον μικρὸν Κανόνα τῆς Ὁσίας Μαρίας, τὸν ἐπισυνημμένον τῷ Μεγάλῳ Κανόνι, σημειοῦται ὡς ἀκροστιχίς, «Σὺ ἡ ὁσία Μαρία βοήθει». Καὶ ὁμως, ἂν διεξέλθῃ τις μέχρι τέλους τὰ 18 τροπάρια, θὰ ἴδῃ φθειρομένην τὴν ἀκροστιχίδα οὕτω: «Σὺ ἡ ὁσία Μαρία βοήθαΤ». Τοῦτο ἐπανορθοῦται ἂν διορθωθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν δύο τελευταίων τροπαρίων, τῶν τῆς θ΄ ὡδῆς, οὕτω: Ἀντί, «Ἀπάσας ἐξέστησας, τῇ ξένη πολιτεία σου, Ἀγγέλων τάξεις», γράφε «Ἐξέστησας ἅπαντας... Ἀγγέλων δήμους». Καὶ ἀντὶ «Τὸν Κτίστην ἰλέωσαι», γράφε «Ἰλέωσαι Κύριον, ὑπὲρ τῶν εὐφημούντων σε» κτλ. Οὕτω πως εὐοδοῦται.

Εἰς τὸ ἰδιόμελον τῆς Παρασκευῆς τῆς ε΄ ἑβδομάδος, «Ὡς ἐξ Ἱερουσαλήμ, σοῦ τῶν θείων ἐντολῶν...» φέρεται «ἱερεὺς δὲ παρῶν, καὶ τὸ πτώμα

κατιδῶν». Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γραφῆ «παριῶν» τοῦ ρήματος παρέρχομαι. Οὕτω φαίνεται ὀρθότερα ἢ ἔννοια, καθότι περὶ παρόδου ἢ διαβάσεως πρόκειται, ὄχι περὶ διαρκοῦς παρουσίας. (Καὶ συμβολικῶς ἀκόμη, ὁ ἱερεὺς τοῦ Παλαιοῦ Νόμου παρήλθε, καὶ ἀντιπαρήλθε, ὅπως λέγει τὸ ἱερὸν κείμενον.) Καὶ ρυθμικῶς, τὰ δύο κῶλα εἶναι πάρισα, ἢ ἐκ παραλλήλου ὡς ἐξῆς:

Ἱερεὺς δὲ παριῶν,
καὶ τὸ πτώμα κατιδῶν...

Εἰς τὸ «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου», ἐπειδὴ συναποτελεῖ καὶ τοῦτο μέρος τοῦ Τριωδίου, εἰς τὴν γ΄ ὡδὴν, «κάν τῇ σεπτῇ Συλλήψει σου». Τὸ κάν τὸ ἄτονον, (= καὶ ἐν ἄλλο τὸ κάν = καὶ ἂν) δέν μοι φαίνεται νὰ συνάδῃ μὲ τὴν ἐν γένει γλῶσσαν τῶν τροπαρίων. Κατ' ἐμὲ πρέπει νὰ λέγεται «καὶ τῇ σεπτῇ Συλλήψει σου», ἄνευ προθέσεως. Τὸ κάν, νομίζω, εἶναι διόρθωσις τοῦ ἀειμνήστου Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ ἐπιτυχόντος εἰς πολλὰ ἄλλα. (Εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως λέγεται «καὶ ἐν τῇ θείᾳ μνήμῃ σου». Εἰς τὴν ε΄ ὡδὴν, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, «ἐν τῇ φρικτῇ Συλλήψει σου», συνάδει καλύτερον μὲ τὸ ρῆμα ἐξέστη.) Ἐχῶ ὑποψίαν ὅτι, ἐν τῇ ἡ΄ ὡδῇ εἶχε γραφῆ ἀρχῆθεν· «ὁ τόκος ὁ τῆς Παρθένου διεσώσατο», πλὴν ἐλλείπουσι τὰ μέσα ὅπως βεβαιωθῶ περὶ τούτου. Ἄλλως, πείθομαι ὑποκλινῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ εἶμαι πρόθυμος ν' ἀποσύρω πᾶσαν παρακεκινδυνευμένην γνῶμην.

Καὶ εἰς τὰ θεσπέσια ἄσματα, τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ τὰ εἰς τὴν Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν· εἰς τὸν Κανόνα τῆς Μεγάλης Πέμπτης, ὠδῆ ζ', «ὕμιν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις, ἐβόα εἰς παραδώσει με· εὐφροσύνης λαθόντες, ἀγωνία καὶ λύπη συνείχοντο». Ἐνταῦθα εἶναι ἀήθης καὶ σόλοικος διττοπροσωπία. Γράφε «Ὑμῶν»· τὸ κείμενον τῆς Κ. Δ. ἔχει «εἰς ἐξ ὑμῶν»... «ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις, ἐβόα εἰς <ὕμῶν> παραδώσει με· (οἱ δὲ φίλοι) εὐφροσύνης λαθόντες... συνείχοντο». Τὰ ὑπερβατὰ κ' αἰ μεταθέσεις εἶναι συνήθη εἰς τὸ ὑψηλὸν ὕφος τοῦ ἱεροῦ Κοσμᾶ. Εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον τροπᾶριον ἔχει ἄλλο χαριέστατον ὑπερβατόν, «Μεθ' ὅστις ἐμοῦ τὴν χεῖρα...» ἀντί, ὅστις μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα κτλ.

(1906)

[ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ]

[Παπαγεωργίου]

Σοὶ τόνδε δῆμος, ὦ Τριάς σοφῶν, ὦδε
ἤγειρε ναὸν εὐσεβεῖ προαιρέσει,
εἰ δ' εἶχε πλοῦτη, ἔργον ὑψοῦτ' ἐνθάδε
βαῖνον μὲν ἐν γῆ, εἰς νέφη δ' ἰστῶν κύκλα.

[Παπαδιαμάντης]

Σοὶ τόνδε δῆμος, ὦ Τριάς σοφῶν, ὦδε
ἤγειρε βαιὸν εὐσεβείας ἡμέρω,
ὄλβου προσόντος δ' ἔργον ὠρθοῦτ' ἐνθάδε
γῆ μὲν βεβηκός, ἀστράσι δ' ἰστῶν κύκλα.

(1913)